

«بررسی بازار جهانی شیر و فرآورده های لبنی

(پنیر و شیر خشک)، طی سالهای ۱۹۸۸ - ۹۴

و وضعیت آن در ایران (بخش دوم - مصرف، تجارت و قیمت)

قسمت دوم - جهانی (سالهای ۹۳، ۹۴):

جمشید فهیمی فر

تجارت در بین اعضای آن، بزرگترین صادرکننده قلمداد گردیده ضمن اینکه اقیانوسیه و آمریکای شمالی به ترتیب در مکانهای بعدی قرار گرفته اند. در کل، اقیانوسیه در مقایسه با اتحادیه اروپا، کره و روغن کره بیشتری صادر می نماید و در سال ۱۹۹۳ کلیه اقلام صادراتی آن (باستثنای شیر خشک بدون چربی) احتمالاً افزایش یافته است. در ایالات متحده آمریکا، افزایش وجوه تخصیص یافته به برنامه توسعه صادرات لبنیات (*The Dairy Export Incentive / Program DEIP*) در سالهای اخیر، منجر به افزایش صادرات فرآورده های لبنی این کشور گردیده است. طی ده ماهه نخست سال ۱۹۹۳، صادرات فرآورده های لبنی آمریکا در چارچوب برنامه مزبور، به میزان قابل ملاحظه ای بیشتر از مقدار آن در دوره مشابه سال ۱۹۹۲ بوده است.

طبق آمار پیش بینی شده در سال ۱۹۹۳، صادرات جهانی شیر و فرآورده های لبنی احتمالاً رشدی نداشته، در حالی که این صادرات در سال ۹۲، ۶ درصد نسبت به سال ۹۱ فزونی نشان می داده است. در سال ۱۹۹۳ در بین فرآورده های لبنی احتمالاً صادرات شیر خشک بدون چربی با رشد منفی و صادرات سایر فرآورده ها با رشد مثبت مواجه بوده است. در سال مزبور وجود تقاضای قوی برای پنیر، احتمالاً صادرات آن را افزایش داده، ضمن اینکه صادرات شیر خشک تمام چربی نیز احتمالاً افزایش یافته است.

در سال ۱۹۹۳، احتمالاً صادرات جهانی شیر و فرآورده های لبنی حدود ۱۱ درصد از کل تولید جهانی آن را تشکیل داده است. در سال مزبور، اتحادیه اروپا، حتی بدون در نظر گرفتن

طبق آمار پیش‌بینی شده در سال ۱۹۹۳، صادرات جهانی شمسیر و فرآورده‌های لبنی احتمالاً رشدی نداشته، در حالی که این صادرات در سال ۹۲، ۶ درصد نسبت به سال ۹۱ فزونی نشان می‌داده است.

حالی که در ایالات متحده آمریکا، افزایش صادرات این فرآورده لبنی در چارچوب «DEIP» به این مفهوم بود، که طی سال مزبور خریدهای محدودی برای ذخائر عمومی صورت گرفته است. علاوه بر آن، حجم ذخائر عمومی، هم در اتحادیه اروپا و هم، در ایالات متحده آمریکا، به دلیل صادرات قابل توجه و ممتد، کمتر از سال ۱۹۹۲ گزارش گردیده است. اضافه می‌شود که در داخل اتحادیه بیش از ۲۵ درصد از تولید کره، نظیر سالهای قبل، از طریق فروشهای سوبسید شده، مصرف گردیده است. قسمت عمده این فروشها، تحویل صنایع تولید مایه خمیر و بستنی شده است.^۱

در سال ۱۹۹۳، احتمالاً صادرات جهانی شیر و فرآورده‌های لبنی حدود ۱۱ درصد از کسل تولید جهانی آن را تشکیل داده است. در سال مزبور، اتحادیه اروپا، حتی بدون در نظر گرفتن تجارت در بین اعضای آن، بزرگترین صادرکننده قلمداد گردیده ضمن اینکه اقیانوسیه و آمریکای شمالی به ترتیب در مکانهای بعدی قرار گرفته اند.

بازار جهانی اکثر فرآورده‌های لبنی در سال ۱۹۹۳، با کاهش تقاضا مواجه بوده است؛ البته پنیر در این خصوص یک استثناء محسوب می‌گردد. در سال مزبور، تعداد زیادی از کشورها مقادیر قابل توجهی از فرآورده‌های لبنی را وارد نمودند که الجزایر و مکزیک نمونه‌ای از این

در این پیش‌بینی شوروی سابق، در سال ۱۹۹۳ همچنان بزرگترین واردکننده کره بوده که قسمت عمده واردات آن را، کمکهای غذایی، و یا خریدهای توأم با امتیاز تشکیل داده است. ژاپن، بزرگترین واردکننده پنیر و شیرخشک بدون چربی در جهان، در سال ۱۹۹۳ نیز بیشترین واردات محصولات مزبور را داشته است. ناگفته نماند که واردات کره این کشور به دلیل افزایش تولید داخلی آن، نظیر سال قبل، محدود بوده است. در سال ۱۹۹۳ کشورهای صادرکننده نفت (مکزیک، ونزوئلا، الجزایر، جمهوری اسلامی ایران، مالزی و اندونزی)، نظیر سالهای قبل، از جمله خریداران فعال فرآورده‌های لبنی بوده‌اند. در برزیل، انتظار براین بوده که تقلیل نقدینگی در برنامه‌های تغذیه دام دولتی، از میزان واردات بکاهد، درحالی که افزایش تولید در خلال سال مزبور، منجر به یک توقف موقتی در واردات شیر مایع و شیرخشک در اواسط این سال گردید.

کاهش تولید شیرخشک بدون چربی در جامعه اروپا، منجر به یک کاهش در سطح ذخائر عمومی در خلال سال ۱۹۹۳ گردید، در

کشورها محسوب می‌گردند. در همین سال مقدار قابل توجهی از کره نیز توسط کشورهای شوروی سابق وارد گردید. در سال ۱۹۹۳، قیمت انواع شیرخشک سقوط نمود که در بین آنها قیمت شیرخشک تمام چربی بیشتر از قیمت شیرخشک بدون چربی تحت تأثیر قرار گرفت. زلاندنو، در پی تضعیف قیمت کره در بازار جهانی، مقدار تولید خود را جهت افزایش صادرات و جبران کاهش درآمدهای صادراتی خود، افزایش داد. اضافه می‌شود که قیمت‌های کره در همان سطح حداقل گات و یا نزدیک به آن قرار داشته‌اند.

ژاپن، بزرگترین واردکننده پستیر و شیرخشک بدون چربی در جهان، در سال ۱۹۹۳ نیز بیشترین واردات محصولات مزبور را داشته است.

تقاضای وارداتی برای اکثر فرآورده‌ها همچنان در سطح بالا حفظ خواهد گردید. در ارتباط با فروش کره در بازارهای جهانی احتمالاً مشکلاتی بروز خواهد نمود که در نتیجه، قیمت‌های صادراتی کره همچنان در سطح پائین قرار خواهند گرفت. قیمت سایر فرآورده‌های لبنی عمده، در همان سطح سال ۱۹۹۳ و یا نزدیک به آنها خواهد بود. در نهایت، پیش‌بینی می‌شود که وجود یک سری مشکلات و محدودیتها درخصوص تولید، مصرف و انگیزه‌های صادراتی، مانع از آن خواهد شد که ذخائر عمومی شیرخشک بدون چربی و کره در اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا به میزان قابل ملاحظه‌ای تشکیل گردد.^۲

چشم‌انداز بازار لبنیات اتحادیه اروپا^۳ در سال ۱۹۹۴

به دلیل اهمیتی که بازار لبنیات اتحادیه اروپا در سطح جهان دارد، لازم می‌آید که مختصری به چشم‌انداز آن در سال ۱۹۹۴ پرداخته شود.

در سال ۱۹۹۳ کشورهای صادرکننده نفت (مکزیک، ونزوئلا، الجزایر، جمهوری اسلامی ایران، مالزی و اندونزی)، نظیر سالهای قبیل، از جمله خریداران فعال فرآورده‌های لبنی بوده‌اند.

در سال ۱۹۹۴، در کشورهای عضو اتحادیه

در سال ۱۹۹۳، ارزش صادرات جهانی شیر و فرآورده‌های لبنی در مقایسه با سال ۱۹۹۲ احتمالاً کاهش یافته است. این کاهش در پی تقلیل حجم صادرات از یک طرف و سقوط قیمت‌ها از طرف دیگر صورت گرفته است. گفتنی است که در سال ۱۹۹۲، ارزش صادرات جهانی محصولات مذکور بالغ بر ۲۴/۴ میلیارد دلار بوده که سهم کشورهای در حال توسعه از آن ۶۰۰ میلیون دلار گردیده است. در سال ۱۹۹۴، رشد اندکی برای تجارت جهانی شیر و فرآورده‌های لبنی پیش‌بینی شده است و

مشابهی از شیرخشک بدون چربی را وارد بازارهای جهانی نماید، در صورت انجام چنین کاری بازار تا پایان سال، مواجه با یک کسری حاد خواهد گردید. در این خصوص ذخائر قابل توجهی در پایان سال، مورد نیاز است که بدین وسیله بتوان تقاضای ماههای مارس و آوریل سال ۱۹۹۵ را تأمین کرد؛ چراکه تولید، معمولاً در ماههای اولیه سال در مقایسه با تقاضا فاصله بسیار زیادی دارد.

در سال ۱۹۹۴، انتظار براین است که قیمت‌های شیرخشک بدون چربی، به میزان جزئی بالاتر از سطح قیمت‌های مداخله‌ای^۵ و خیلی نزدیک، به قیمت‌های سال ۱۹۹۳ قرار گیرند؛ در این صورت، احتمالاً نیازی به مداخله نخواهد بود و یا به میزان خیلی کم این مداخله صورت خواهد گرفت.^۶

در سال ۱۹۹۳، ارزش صادرات جهانی شیر و فرآورده‌های لبنی در مقایسه با سال ۱۹۹۲ احتمالاً کاهش یافته است. این کاهش در پی تقلیل حجم صادرات از یک طرف و سقوط قیمت‌ها از طرف دیگر صورت گرفته است.

اروپا کمبودی از حیث عرضه شیرخشک بدون چربی، بروز خواهد نمود. میزان این کمبود در مقایسه با سال ۱۹۹۳، حدود ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تن خواهد بود. این کمبود نظیر سال ۱۹۹۳، از محل واردات از اروپای شرقی تأمین خواهد گردید. از آنجا که شیرخشک، کیفیت پایداری ندارد، این فرآورده لبنی در بازارهای جهانی به قیمت‌های خیلی کم به فروش می‌رسد.^۴

در سال ۱۹۹۳، قیمت انواع شیرخشک سقوط نمود که در بین آنها قیمت شیرخشک تمام چربی بیشتر از قیمت شیرخشک بدون چربی تحت تأثیر قرار گرفت.

مصرف شیرخشک بدون چربی در اتحادیه اروپا، طی سال ۱۹۹۴، اندکی کمتر از یک میلیون تن خواهد بود و حدود $\frac{2}{3}$ از آن صرف تغذیه گوساله‌های پرواری خواهد گردید. تا پایان ماه مارس سال مزبور، حداقل میزان شیرخشک بدون چربی در ترکیبات غذایی که مشمول سوبسید می‌شوند، ۳۵ درصد است و حتی اگر این نسبت به ۵۰ درصد نیز افزایش یابد، افزایش قابل ملاحظه‌ای در کاربرد این نوع محصول لبنی صورت نخواهد گرفت. عامل بسیارمهمتر در این خصوص وضعیت بازار گوساله‌های پرواری خواهد بود.

در سال ۱۹۹۴، اتحادیه اروپا احتمالاً نخواهد توانست که نظیر سال ۱۹۹۳، مقادیر

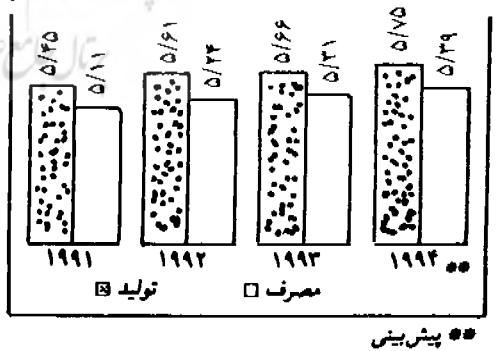
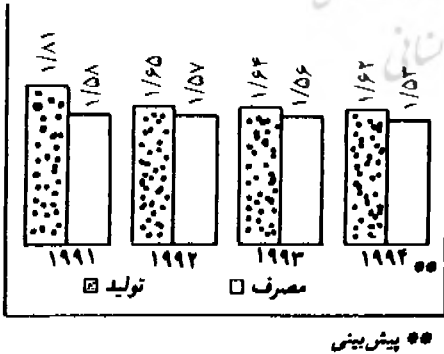
دارد. در این بازار، رکود اقتصادی، باعث کسادی گردیده و موجبات توقف رشد تقاضا را تا حدودی فراهم نموده است. در بازارهای جهانی این نوع فرآورده لبنی، رقابت به قدری شدید گشته که برای صادرکنندگان اتحادیه اروپا مشکل است که در رشد آنها سهم قابل توجهی داشته باشند. شایان ذکر است که این موقعیت تحت موافقت نامه گات که حذف سوبسیدها را مقرر داشته، می تواند حتی مشکلتر نیز بشود.

اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۳، به طور اعجاز آمیزی موقعیت خود را در بازار جهانی شیرخشک تمام چربی، در حد خوبی حفظ نموده و به همین دلیل تولید آن بدون تغییر باقی مانده است. طی سال مذکور صادرات شیر غلیظ نیز توسط این منطقه در مقایسه با سال ۱۹۹۲ به میزان خیلی کمتری صورت گرفته است.

در کل کشورهای عضو اتحادیه اروپا، طی سالهای ۱۹۹۱ - ۹۳، بر تولید و مصرف پنیر، اندکی افزوده اند، در سال ۱۹۹۱، میزان تولید و مصرف این فرآورده به ترتیب بالغ بر ۵/۴۱ و ۵/۱۱ میلیون تن بوده است. در سال ۱۹۹۳، این ارقام به ترتیب به ۵/۶۶ و ۵/۳۱ میلیون تن افزایش یافته است. طبق پیش بینی، در سال ۱۹۹۴، تولید و مصرف پنیر به ترتیب به ۵/۷۵ و ۵/۳۹ میلیون تن افزایش خواهند یافت. روند مذکور درست، بعکس روند تولید و مصرف کره در کشورهای اتحادیه اروپا می باشد؛ به این ترتیب که تولید و مصرف فرآورده مزبور، به ترتیب از ۱/۸۱ و ۱/۵۸ میلیون تن در سال ۱۹۹۱ به ۱/۶۲ و ۱/۵۳ میلیون تن در سال ۱۹۹۴ کاهش خواهند یافت. (نمودارهای ۱ و ۲)

نمودار (۱) - تولید و مصرف پنیر در اتحادیه اروپا، طی سالهای ۹۴ - ۱۹۹۱ طی سالهای ۱۹۹۱ - ۹۴

نمودار (۲) - تولید و مصرف کره در اتحادیه اروپا، طی سالهای ۹۴ - ۱۹۹۱ طی سالهای ۱۹۹۱ - ۹۴

Agra Europe, No. 1575, January 7, 1994.

مأخذ نمودارهای (۱) و (۲)

در سال ۱۹۹۴، رشد اندکی برای تجارت جهانی شیر و فرآورده‌های لبنی پیش‌بینی شده است و تقاضای وارداتی برای اکثر فرآورده‌ها همچنان در سطح بالا حفظ خواهد گردید.

درصد از مصرف جهانی پنیر را به خود اختصاص داده‌اند. در اروپا، قسمت عمده مصرف به گروه کشورهای جامعه اروپا (EC) تعلق داشته است. سهم این کشورها از کل مصرف اروپا، از ۷۵ درصد در سال ۱۹۸۹ به ۸۱ درصد در سال ۱۹۹۲ افزایش یافته است.

در سال ۱۹۹۴، در کشورهای عضو اتحادیه اروپا کمبودی از حیث عرضه شیر خشک بدون چربی، بروز خواهد نمود. میزان این کمبود در مقایسه با سال ۱۹۹۳، حدود ۵۰ تا ۱۰۰ هزار تن خواهد بود.

تقاضای وارداتی پنیر، طی سالهای ۱۹۸۹ - ۹۲، ۱۴/۶ درصد رشد یافته و از ۱۸۶۸ هزار تن به ۲۱۴۱ هزار تن رسیده است (جدول ۱). گروه کشورهای توسعه یافته، به دلیل بالا بودن قدرت خریدشان و نیز بالا بودن مصرف سرانه، قسمت عمده این تقاضا را به خود اختصاص داده‌اند (بیش از ۸۰ درصد). پائین بودن دو شاخص مزبور در گروه کشورهای در حال توسعه، سبب گردیده که سهم آنها از واردات جهانی پنیر چندان قابل توجه نباشد. این سهم از ۱۷/۸ درصد در سال ۱۹۸۹ به ۱۷/۱ درصد در سال ۱۹۹۲ کاهش یافته، که این کاهش عمدتاً در پی افزایش تولید در برخی از کشورها و کاهش سطح مصرف در برخی دیگر از کشورهای گروه مزبور، صورت گرفته است. طی سالهای ۱۹۸۹-۹۲، میزان واردات گروه کشورهای

در پایان بخش جهانی لازم می‌آید که مباحث قبلی (مصرف، تجارت جهانی و قیمتها) به طور مختصر و به صورت دوره‌ای (۱۹۸۹ - ۹۲) مرور گردند: طی سالهای ۱۹۸۹-۹۲ مقدار مصرف ظاهری^۷ پنیر در جهان، سالانه به طور متوسط ۰/۶ درصد رشد داشته است (جدول ۱۰). این مصرف که از ۱۴۱۶۰ هزار تن در سال ۱۹۸۹ به ۱۴۴۱۷ هزار تن در سال ۱۹۹۲ رسیده، در سال ۱۹۹۰، بارقم ۱۴۶۵۲ هزار تن، بیشترین میزان را داشته است. قسمت عمده مصرف مزبور، به گروه کشورهای توسعه یافته اختصاص داشته به طوری که سهم این قبیل کشورها از کل مصرف جهانی فرآورده‌های مذکور، ۸۵/۸۰ درصد در سال ۱۹۸۹ به ۸۴/۹ درصد در سال ۱۹۹۲ رسیده است. سهم گروه کشورهای در حال توسعه، از این کل، فقط حدود ۱۵ درصد قابل محاسبه می‌باشد (از ۱۴/۴ درصد در سال ۱۹۸۹ به ۱۵/۱ درصد در سال ۱۹۹۲).

کشورهای آمریکای شمالی و اروپا از عمده‌ترین مصرف‌کنندگان پنیر در جهان محسوب می‌گردند. طی سالهای مذکور، اروپا بیش از ۵۰ درصد و آمریکای شمالی حدود ۳۰

فروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
موسسه تخصصی زبان جامع علوم و معارف اسلامی

جدول (۱) مصرف ظاهری پنیر (شامل کشک) در جهان، طی سالهای ۱۹۸۷ - ۹۲

واحد هزار تن

شرح		متوسط سالهای		
		۱۹۹۰	۱۹۸۷ - ۸۹	
تولید	جهان	۱۴۶۲۷	۱۴۱۹۷	۱۹۹۲
	گروه کشورهای توسعه یافته	۱۲۸۳۸	۱۲۴۵۹	۱۴۴۶۵
	آفریقای شمالی	(۳۴۱۳)	(۳۱۹۷)	(۳۵۳۲)
	اروپا	(۶۸۶۳)	(۶۷۸۷)	(۶۶۷۱)
	EC	(۵۲۶۶)	(۵۰۵۵)	(۵۴۰۰)
	گروه کشورهای در حال توسعه	۱۷۸۹	۱۷۳۸	۱۸۵۰
واردات	جهان	۲۰۶۶	۱۸۶۸	۳۱۴۱
	گروه کشورهای توسعه یافته	۱۷۲۳	۱۵۳۶	۱۷۷۵
	آفریقای شمالی	(۱۶۰)	(۱۴۲)	(۱۵۰)
	اروپا	(۱۴۱۷)	(۱۲۵۲)	(۱۴۸۴)
	EC	(۱۱۵)	(۱۱۴)	(۱۱۷)
	گروه کشورهای در حال توسعه	۳۴۳	۳۳۲	۳۶۶
صادرات	جهان	۲۰۴۱	۱۸۸۳	۲۱۸۹
	گروه کشورهای توسعه یافته	۱۹۹۲	۱۸۴۵	۲۱۴۹
	آمریکای شمالی	(۲۲)	(۲۹)	(۲۷)
	اروپا	(۱۸۲۴)	(۱۶۷۹)	(۱۹۳۶)
	EC	(۴۶۰)	(۴۱۵)	(۴۹۵)
	گروه کشورهای در حال توسعه	۴۹	۳۸	۴۰
مصرف ظاهری ^۵	جهان	۱۴۶۵۲	۱۴۱۸۲	۱۴۴۱۷
	گروه کشورهای توسعه یافته	۱۲۵۶۹	۱۲۱۵۰	۱۲۲۴۱
	آمریکای شمالی	(۳۵۵۱)	(۳۳۱۰)	(۳۶۵۵)
	اروپا	(۶۲۵۶)	(۶۳۶۰)	(۶۲۰۹)
	EC	(۴۹۲۱)	(۴۷۵۴)	(۵۰۲۲)
	گروه کشورهای در حال توسعه	۲۰۸۳	۲۰۳۲	۲۱۷۶

۱. شامل واردات در بین کشورهای جامعه اروپا. ۲. شامل واردات در بین کشورهای جامعه اروپا نمی باشد. ۳. شامل صادرات در بین کشورهای جامعه اروپا. ۴. شامل صادرات در بین کشورهای جامعه اروپا نمی باشد. ۵. صادرات - واردات + تولید = مصرف ظاهری
 مأخذ: محاسبه بر مبنای ارقام موجود در منبع:

FAO, Commodity Review and Outlook 1992 - 93 (Rome:FAO Pub., 1993), pp.106 - 108

توسعه یافته به مراتب بیشتر از واردات گروه کشورهای در حال توسعه رشد یافته است (۱۵/۶ درصد در مقابل ۱۰/۲ درصد).

در اروپا، که خود، سهم عمده‌ای از واردات جهانی پنیر را برعهده دارد، واردات کشورهای عضو جامعه اروپا از خارج از این جامعه چندان قابل توجه نبوده و نیست و سهم آن از کل واردات اروپا، از ۹/۱ درصد در سال ۱۹۸۹ به ۷/۹ درصد در سال ۱۹۹۲ کاهش یافته است. واردات آمریکای شمالی نیز نظیر کشورهای اتحادیه اروپا از اهمیت چندانی برخوردار نبوده است. (جدول ۱).

در سال ۱۹۹۴، اتحادیه اروپا احتمالاً نخواهد توانست که نظیر سال ۱۹۹۳، مقادیر مشابهی از شیرخشک بدون چربی را وارد بازارهای جهانی نماید، در صورت انجام چنین کاری بازار تا پایان سال، مواجه با یک کسری حاد خواهد گردید.

صادرات نیز چندان چشم‌گیر نبوده و بین حداقل ۲۲ و حداکثر ۲۹ هزار تن در نوسان بوده است.

اروپا، تنها قاره‌ای است که در سال ۱۹۸۹ به طور متوسط ۱۶۷۹ هزار تن از فرآورده‌های مورد نظر را صادر نموده است. این قاره، طی سالهای بعد، با افزایش در میزان صادرات، سهم خود از صادرات جهانی را به ۸۸/۹ درصد رسانیده است (در برابر ۸۷/۸ درصد سال ۱۹۸۹). از صادرات، این قاره، حدود $\frac{1}{4}$ آن به کشورهای جامعه اروپا تعلق داشته است؛ به عبارت دیگر، قسمت عمده صادرات اروپا به سایر مناطق جهان، توسط کشورهای غیرعضو اتحادیه اروپا صورت گرفته است.

مصرف ظاهری شیرخشک تمام چربی در جهان، طی سالهای ۱۹۸۹ - ۹۲، سالانه به طور متوسط ۱/۱ درصد کاهش داشته (جدول ۲)، به طوری که از ۲۰۷۰ هزار تن در سال ۱۹۸۹ قسمت عمده مصرف این فرآورده لبنی، البته با اختلاف نه چندان زیاد، به گروه کشورهای در حال توسعه اختصاص داشته است. طی سالهای ۱۹۸۷ - ۸۹ گروه مزبور سالانه به طور متوسط ۵۱/۸ درصد از کل مصرف جهانی را در اختیار داشته است. با استثنای سال ۱۹۹۰، طی دو سال بعد، این سهم افزایش یافته و به ۵۷/۷ درصد رسیده است. سهم بالای این گروه نشانگر این است که کشورهای در حال توسعه این نوع فرآورده را عمدتاً جهت تأمین کمبود شیر کارخانجات لبنی خود وارد نموده‌اند. در همین

طی سالهای ۱۹۸۹ - ۹۲، بین حداقل ۱۳/۵ درصد و حداکثر ۱۵/۱ درصد از تولید جهانی پنیر وارد بازارهای جهانی گردیده، که گروه کشورهای توسعه‌یافته بین ۹۵ تا ۹۸ درصد از آن را به خود اختصاص داده‌اند. گروه کشورهای در حال توسعه سهم چندانی از صادرات جهانی پنیر ندارند. به طوری که طی سالهای مذکور این سهم نزدیک به ۲ درصد گزارش گردیده است (جدول ۱). سهم آمریکای شمالی از این

جدول ملاحظه می‌کنیم که گروه مذکور سالانه بین ۷۰۰ تا ۸۰۰ هزار تن از این محصول را وارد نموده‌اند و میزان واردات گروه کشورهای توسعه یافته تنها حدود ۳۰۰ هزار تن بوده است. در مقابل، میزان صادرات گروه کشورهای مزبور بین ۱۰۰۰ تا ۱۱۰۰ هزار تن گزارش شده است. قیمت انواع پنیر در اکثر کشورهای اتحادیه اروپا، در سال ۱۹۹۳ در مقایسه با سال ۱۹۹۲، در حدی بالاتر قرار داشته و افزایش قیمتها در سال ۱۹۹۳ عمدتاً در پی افزایش تقاضا صورت گرفته است. در هلند قیمت کارخانه‌ای پنیر تمام‌چربی گودا که در سال ۱۹۸۹ معادل ۷۲۹ گیلدر^۸ بازای هر ۱۰۰ کیلوگرم بود، در ابتدای سال ۱۹۹۲ به ۶۴۰ گیلدر بازای هر ۱۰۰ کیلوگرم کاهش یافت. این کاهش در ماه فوریه همین سال تا حد ۶۲۰ گیلدر ادامه یافت، ولی مجدداً طی

ماههای بعد، قیمت مذکور رشد صعودی خود را بازیافت و پس از نوساناتی در ماه نوامبر به ۶۶۰ گیلدر که بیشترین قیمت در این سال محسوب می‌گردد، رسید. قیمت مذکور در سال ۱۹۹۳ (طی ماههای ژانویه تا اوت) در حد ۶۴۰ گیلدر همچنان ثابت ماند، ولی بعداً طبق آخرین گزارش به ۹۶۵۹ گیلدر در ماه دسامبر (هفته منتهی به ۲۶ دسامبر) افزایش یافت (نمودار ۳). تفاوت قیمتها در سالهای ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳ در کشورهای ایتالیا، بلژیک، انگلستان، دانمارک و آلمان (غربی) نیز کاملاً محسوس بود، به طوری که قیمتهای سال ۱۹۹۳ به میزان قابل ملاحظه‌ای نسبت به قیمتهای سال ۱۹۹۲ افزایش نشان می‌دهند. در مقایسه ماههای پایانی سالهای مذکور، این موضوع، بجز در مورد بلژیک، کاملاً مشهود است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول (۲) - مصرف ظاهری شیرخشک تمام چربی جهان، طی سالهای ۱۹۸۹ - ۹۲ واحد هزار تن

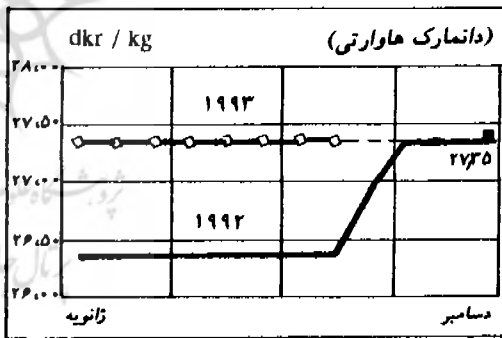
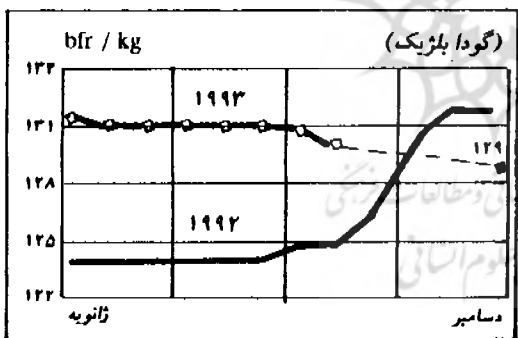
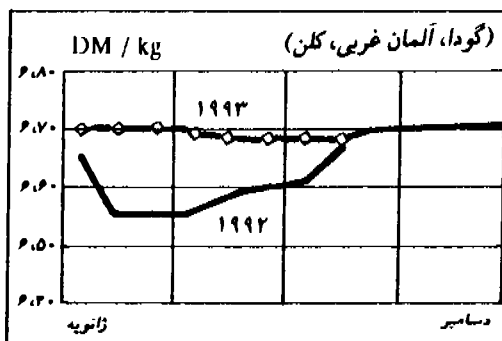
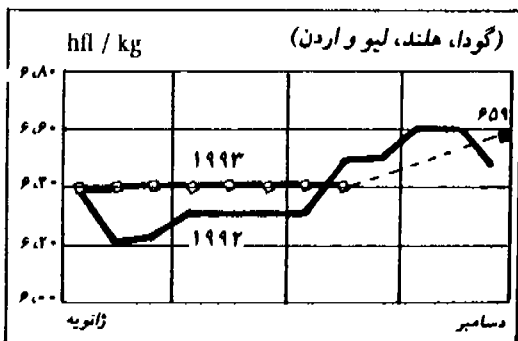
شرح	متوسط سالهای				
	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۷ - ۸۹		
تولید	۲۰۴۰	۲۰۶۷	۲۱۴۴	جهان	
	۱۶۱۴	۱۶۴۹	۱۷۳۱	گروه توسعه یافته	
	۴۲۶	۴۱۸	۴۱۴	گروه در حال توسعه	
واردات	۱۱۵۰	۹۷۱	۱۰۳۷	جهان	
	۳۱۰	۲۶۳	۳۰۰	گروه توسعه یافته	
	۸۴۰	۷۰۸	۷۳۷	گروه در حال توسعه	
صادرات	۱۱۹۰	۹۷۳	۱۱۱۱	جهان	
	۱۰۷۸	۸۷۶	۱۰۳۴	گروه توسعه یافته	
	۱۱۲	۹۷	۷۷	گروه در حال توسعه	
مصرف ظاهری ^۳	۲۰۰۰	۲۰۶۵	۲۰۷۰	جهان	
	۸۴۶	۱۰۳۶	۹۹۷	گروه توسعه یافته	
	۱۱۵۴	۱۰۲۹	۱۰۷۴	گروه در حال توسعه	

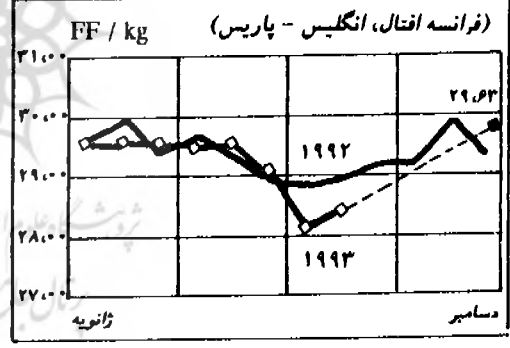
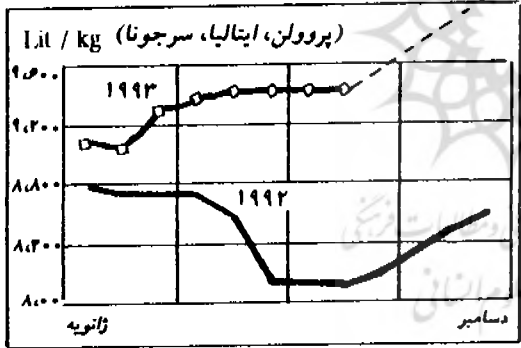
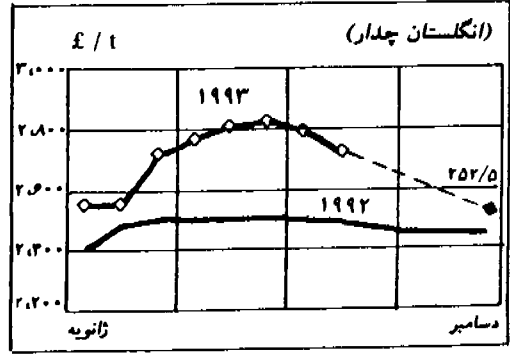
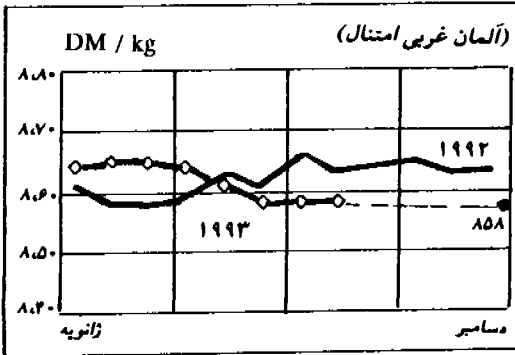
- ۱ - شامل واردات در داخل جامعه اروپا
 ۲ - شامل صادرات در داخل جامعه اروپا
 ۳ - صادرات - واردات + تولید = مصرف ظاهری

مأخذ: محاسبه بر مبنای ارقام موجود در منبع زیر:

FAO, *Commodity Review and Outlook, 1992 - 93* (Rome: FAO Pub., 1993), pp.106 - 108.

نمودار (۳) - قیمت پنیر^۱ در چند کشور عضو اتحادیه اروپا، طی سالهای ۱۹۹۲ - ۹۳

مأخذ: سال ۱۹۹۲ و تا ماه اوت سال ۱۹۹۳

Agra Europe, Milk products Supplement, September 1993, p.11.

Agra Europe, No1575, January 7 1994.

ماه دسامبر:

بررسی وضع مصرف و تجارت شیر و پنیر و شیرخشک در ایران (۱۳۶۸ - ۱۳۷۲)

در ایران شیر هنوز آن فرهنگ مصرف لازم را نیافته است. شیر در الگوی مصرف خانوارها عمدتاً مورد مصرف نوزادان، بیماران و سالمندان قرار می‌گیرد. این موضوع با توجه به میزان مصرف سرانه حدود ۴۰ لیتر در سال، در قبال حدود ۳۰۰ لیتر کشورهای اروپایی کاملاً مورد تأیید است.^{۱۰}

در ایران شیر هنوز آن فرهنگ مصرف لازم را نیافته است. شیر در الگوی مصرف خانوارها عمدتاً مورد مصرف نوزادان، بیماران و سالمندان قرار می‌گیرد.

طی سالهای ۱۳۵۶ - ۶۹، متوسط ارزش شیر و لبنیات و تخم مرغ مصرف شده توسط خانوارهای شهری، معادل ۳۷۳ درصد افزایش یافته که عمدتاً ناشی از افزایش قیمتها بوده است، چراکه میزان مصرف سرانه، برای مثال در مورد شیر، طی این مدت فقط ۳۵/۶ درصد رشد یافته است. لازم به ذکر است که ارزش مذکور از سال ۱۴۳۹۵ ریال در سال ۱۳۵۶ به ۶۸۱۴۹ ریال در سال ۱۳۶۹ رسیده است.^{۱۱}

مصرف سرانه شیر در ایران، در سال ۱۳۵۶، ۱۹/۴ کیلوگرم و در سال ۱۳۶۹، ۲۶/۳ کیلوگرم گزارش گردیده است. اقدامات سازمانهای مسئول در سالهای اخیر، سبب افزایش این

مصرف به حدود ۴۰ کیلوگرم شده است. طی همین سالها، مصرف سرانه پنیر از ۵/۵ به ۵ کیلوگرم و مصرف سرانه کره از ۱/۹ به ۰/۸۴ کیلوگرم رسیده است.^{۱۲} به این ترتیب، طی سالهای گذشته، مصرف سرانه شیر، با افزایش و مصرف سرانه پنیر و کره، با کاهش مواجه شده است. طبق گزارش بانک مرکزی، کاهش مصرف کره و پنیر، علی‌رغم تأمین سهم قابل توجهی از مصرف خانوارها از طریق کوپن، ناشی از کاهش بیش از حد قدرت خرید مصرف‌کنندگان در سالهای پس از انقلاب در مقایسه با سالهای قبل از آن بوده است.

مصرف سرانه شیر در ایران، در سال ۱۳۵۶، ۱۹/۴ کیلوگرم و در سال ۱۳۶۹، ۲۶/۳ کیلوگرم گزارش گردیده است. اقدامات سازمانهای مسئول در سالهای اخیر، سبب افزایش این مصرف به حدود ۴۰ کیلوگرم شده است. طی همین سالها، مصرف سرانه پنیر از ۵/۵ به ۵ کیلوگرم و مصرف سرانه کره از ۱/۹ به ۰/۸۴ کیلوگرم رسیده است.

همان‌طور که در بخش تولید اشاره گردیده، با توجه به اینکه میزان تولید شیر در ایران بالاتر از چهار میلیون تن (۴۳۰۰۰۰۰ تن) می‌باشد، مع‌ذلک میزان مصرف سرانه در حد پایین قرار دارد. در درجه اول، علت این موضوع، به کمبود شیر پاستوریزه در کشور برمی‌گردد. از کل تولید

تنها حدود ۱۶/۳ درصد توسط کارخانجات تولید پنیر پاستوریزه جذب می‌گردد و در فرایند تولید شیر نیز میزان ضایعات، درجه بالایی قرار دارد. دلیل دیگر به فرهنگ مصرف ارتباط دارد. در شهرهای آلوده‌ای نظیر تهران، میزان مصرف سرانه شیر در مورد برخی از خانوارها حتی به ۱۸۰ لیتر، در ازای هر نفر در سال نیز می‌رسد. البته خانوارهایی نیز وجود دارند که میزان مصرف سرانه آنها کمتر از ۴۰ لیتر در سال می‌باشد.

توزیع غیراصولی و عدم نظارت بر امر توزیع شیر نیز یکی دیگر از علل کمبود مصرف و عدم تعمیم این مصرف می‌باشد. در فصل زمستان که اصولاً مصرف شیر افزایش می‌یابد، همان میزان شیر توزیع می‌گردد که در فصل تابستان بین واحدهای فروش پخش می‌شود.

در کتاب کلیات برنامه کشاورزی، حداقل نیاز سرانه برای شیر و فرآورده‌های لبنی، معادل ۱۰۳ کیلوگرم منظور گردیده است. با توجه به این میزان، کل تقاضاهای شیر در سال ۱۳۶۸ بر مبنای رقم جمعیتی ۵۴/۲۹۸ میلیون نفر، بالغ بر ۵۵۹۲۶۹۴ تن (۵/۶ ملیون تن) محاسبه گردیده است.^{۱۳} رقم ۱۰۳ کیلوگرم در سال ۱۳۶۸ نشان می‌دهد که رقم مصرف سرانه در شرایط فعلی، در حد بسیار پایین قرار دارد. به هر حال، رشد تولید شیر، پاستوریزه در سالهای اخیر، علت عمده افزایش مصرف شیر در کشور، بویژه در مناطق شهری بوده است. عرضه شیر بدون سوبسید از اردیبهشت سال ۱۳۶۸ به بعد،

ترکیب و میزان مصرف شیر در کشور را تغییر داد. قبل از آن (از سال ۱۳۶۰ به بعد) در مناطق شهری به دلیل کمبودهایی که در اثر جنگ بین ایران و عراق پدید آمده بود، سهمیه‌بندی شیر به مورد اجرا گذاشته شده و طبق آن خانوارهایی که کودک خردسال زیر دو سال و یا افراد سالمند بالای شصت سال داشتند کارت شیر دریافت می‌داشتند.^{۱۴} سهمیه‌بندی باعث شده بود که متوسط هزینه سالانه شیر خانوارهای کم‌درآمدتر به دلیل داشتن فرزندان بیشتر، در مقایسه با گروههای خانوارهای پردرآمدتر، به مرور دارای رشد بیشتری گردد. تأثیر سهمیه‌بندی در سطح شهرهای بزرگ در خصوص بزرگسالان و خانوارهای فاقد کودکان خردسال، به صورت کمبود شیر پاستوریزه نمایان بود. این کمبود، رونق بازار شیر غیرپاستوریزه را به دنبال داشته است. پس از قطع سهمیه‌بندی، مصرف شیر پاستوریزه افزایش یافت، به طوری که در حال حاضر فشار تقاضا بر روی آن در مقایسه با سالهای سهمیه‌بندی چندین برابر گشته و چنانچه کنترل بر روی قیمت به عمل نیاید، این قیمت به حدود بالاتری افزایش خواهد یافت. گفتنی است که در شرایط فعلی، قیمت خرده‌فروشی پاکت یک چهارم لیتری صنایع شیر ۳۰۰ ریال و قیمت هر شیشه نیم‌لیتری حدود ۱۵۰ تا ۲۰۰ ریال می‌باشد. (درصد چربی شیرهای مورد اشاره متفاوت است).

میزان مصرف سرانه پنیر در ایران، طی

سالهای ۱۳۵۶ - ۶۹، تغییرات چندانی نداشته است. در سال ۱۳۵۶ این مصرف ۵/۵ کیلوگرم بوده که در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۶۹ به ۵ کیلوگرم کاهش یافته است. یکی از عوامل عمده مؤثر مصرف پنیر در ایران، واردات این محصول لبنی بوده است، چرا که قبل از چند ساله اخیر، تولید سالانه انواع پنیرهای داخلی تا حدود زیادی ثابت مانده و به جهت بالا بودن قیمت از یک طرف و عدم اطمینان موجود درخصوص بهداشتی بودن روش تهیه انواع پنیرهای سنتی، از طرف دیگر، تقاضای آنها چندان رشدی نداشته است و نتیجتاً این پنیرهای وارداتی بوده اند که به دلیل خصوصیات ظاهراً بهداشتی در مقایسه با پنیرهای داخلی، در مصرف مناطق شهری مؤثر افتاده اند.

در حال حاضر اگر رقم جمعیت در کل کشور را چیزی حدود ۶۰ میلیون نفر در نظر بگیریم، بر مبنای رقم مصرف سرانه سال ۱۳۶۹ (۵ کیلوگرم)، کل مصرف انواع پنیر در ایران بالغ بر ۳۰۰ هزار تن می گردد که حدود یک سوم آن از خارج تأمین گردیده است. رقم مصرف ظاهری این فراورده لبنی به مراتب کمتر از رقم مذکور می باشد. در سال ۱۳۷۱، میزان تولید در داخل ۱۸۵ و واردات از خارج ۹۰۰ هزار تن گزارش گردیده که بر مبنای آنها، مصرف ظاهری به میزان ۲۷۵ هزار تن قابل محاسبه می باشد. در این صورت مصرف سرانه کمتر از ۵ کیلوگرم و در حد ۴/۶ کیلوگرم قابل ارائه می باشد. در کل، میزان مصرف ظاهری انواع پنیر در ایران طی

سالهای ۱۳۶۸ - ۷۱، ۵۱/۵ درصد رشد یافته و از حدود ۱۸۱ هزار تن به ۲۷۵ هزار تن رسیده است. (جدول ۳).

پنیرهای وارداتی به دلیل خصوصیات ظاهراً بهداشتی در مقایسه با پنیرهای داخلی، در مصرف مناطق شهری مؤثر افتاده اند.

به طور کلی، می توان گفت که علت عمده کاهش مصرف سرانه پنیر در ایران، طی برخی از سالهای گذشته، کاهش قدرت خرید خانوارها و همچنین ناشی از رشد بی رویه قیمتها بوده است. هر چند که درصد قابل توجهی از کل مصرف کشور از طریق کوپن صورت گرفته، معذک وجود تورم بالا، مصرف کنندگان را به دلیل کاهش درآمد واقعی آنها؛ بیش از پیش به مصرف کالاهای ارزانتر و پست تر سوق داده است. برای مثال، در سال ۱۳۶۹، ۳/۳۶ درصد از کل مصرف از طریق کوپن و با قیمت پایین انجام یافته است.^{۱۵} توزیع پنیر و سایر اقلام لبنی از قبیل کره، به روش کوپنی، موجبات حفظ قدرت خرید خانوارها را در سطح حداقل نیاز، فراهم نموده است.

طبق ارقام جدول (۳)، میزان واردات پنیر از ۶۹/۲ هزار تن در سال ۱۳۶۸ به ۹۰ هزار تن در سال ۱۳۷۱ افزایش یافته است. این واردات در سال ۱۳۷۲، در پی افزایش تولید داخلی به حدود ۵۲/۲ هزار تن کاهش یافت. قسمت

جدول (۳) - مصرف ظاهری انواع پنیر در ایران، طی سالهای ۱۳۶۸ - ۷۱

واحد: هزار تن

سال	۱۳۶۸	۱۳۶۹	۱۳۷۰	۱۳۷۱
شرح				
تولید (۲)	۱۱۲/۳ ^(۱)	۱۱۴/۷ ^(۱)	۱۸۴	۱۸۵
واردات (۳)	۶۹/۲	۵۲/۳	۹۳	۹۰
مصرف	۱۸۱/۵	۱۶۷	۲۷۷	۲۷۵

مأخذ:

(۱) - رقم تخمین است.

(۲) - FAO, *Production yearbook, 1989 - 92* (Rome: FAO pub, 1990 - 93).

(۳) - گمرک جمهوری اسلامی ایران، سالنامه آمار بازرگانی خارجی، سالهای ۷۱ - ۱۳۶۸ (تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران، سالهای ۱۳۶۹ - ۷۲)

صادراتی دانمارک به شمار می‌رود، به طوری که در سال ۱۹۹۳، از بابت صادرات مذکور، ۶/۴ میلیارد کرون درآمد ارزی نصیب خود نموده است. خرید ایران از این کشور در سال مزبور (۱۳۷۲) ۵۵/۵ هزار تن بوده که ۴۹/۲ هزار تن آن وارد گردیده است.^{۱۷} آلمان، ایتالیا، بلغارستان، سوئیس، فرانسه، نیوزیلند، هلند، و شارجه از جمله سایر صادرکنندگان پنیر به ایران بوده‌اند.

مصرف ظاهری به میزان ۲۷۵ هزار تن قابل محاسبه می‌باشد. در این صورت مصرف سرانه کمتر از ۵ کیلوگرم و در حد ۴/۶ کیلوگرم قابل ارائه می‌باشد. در کل، میزان مصرف ظاهری انواع پنیر در ایران طی سالهای ۱۳۶۸ - ۷۱، ۵۱/۵ درصد رشد یافته و از حدود ۱۸۱ هزار تن به ۲۷۵ هزار تن رسیده است.

علت عمده کاهش مصرف سرانه پنیر در ایران، طی برخی از سالهای گذشته، کاهش قدرت خرید خانوارها و همچنین ناشی از رشد بی‌رویه قیمت‌ها بوده است.

عمده واردات از کشور دانمارک صورت گرفته، طوری که در سال ۱۳۷۲ پنیر وارداتی از این کشور بالغ بر ۴۹/۲ هزار تن (بیش از ۹۴ درصد کل واردات، گزارش گردیده است.^{۱۶} پنیر و سایر اقلام لبنی، یکی از کالاهای مهم

نیاز کشور به خارج در زمینه واردات پنیر، در سال ۱۳۷۴ با توجه به ظرفیتهای تولید ایجاد شده، می تواند کاملاً منتفی شود و کل مصرف از منابع داخلی صورت گیرد. این تحول در پی افزایش تولید صنعتی پنیر از ۳۰ هزار تن فعلی به ۵۰ هزار تن در سال مذکور، تحقق خواهد یافت. شایان ذکر است که در سال ۱۳۷۲، قیمت هر کیلو از پنیر وارداتی بین ۳۰۰۰ تا ۴۰۰۰ ریال برای مصرف کننده تمام می شده است.^{۱۸} و این در حالی بوده که قیمت تضمینی برای هر کیلو شیر ۳۴۰ ریال و برای هر کیلو پنیر ۲۸۵۰ ریال بوده که در این صورت بسیاری از کارگاههای پنیرسازی داخل، به دلیل سودآور نبودن در آستانه تعطیلی قرار داشته اند. قطع واردات پنیر از خارج در سالهای آتی مسلماً در ارتقای سطح خودکفائی مؤثر خواهد افتاد به شرطی که رعایت شرایط بهداشتی در تولید، اعتماد مصرف کنندگان را نیز به دست آورد. یکی دیگر از منافع قطع واردات مزبور، صرفه جویی ارزی است.

میزان واردات پنیر از ۶۹/۲ هزار تن در سال ۱۳۶۸ به ۹۰ هزار تن در سال ۱۳۷۱ افزایش یافته است. این واردات در سال ۱۳۷۲، در پی افزایش تولید داخلی به حدود ۵۲/۲ هزار تن کاهش یافت.

قیمت پنیرهای تولید داخل و نیز وارداتی،

طی سالهای اخیر عمدتاً تحت تأثیر افزایش نرخ تورم مرتباً افزایش یافته است. افزایش قیمت مواد پروتئینی مشابه نظیر گوشت و تخم مرغ و نیز افزایش جمعیت، از جمله سایر علل افزایش قیمت محصولات لبنی می باشد. قیمت پنیر ایرانی درجه یک در حال حاضر کیلویی بیش از ۵۰۰ تومان به فروش می رسد. این قیمت در دیماه سال ۱۳۶۸ حدود ۲۰۰ تومان بوده است.^{۱۹} (بیش از ۲۰۰ درصد افزایش). نکته ای که در این خصوص ذکر آن حائز اهمیت می باشد اینکه قیمت پنیرهای وارداتی در مقایسه با قیمت پنیرهای داخلی از افزایش کمتری برخوردار بوده اند. طی سالهای ۱۳۷۱ - ۷۲ (۷۲/۱۲/۱۶) الی ۷۲/۱۲/۱۶، قیمت انواع پنیر وارداتی کیلویی حداقل ۳۰ تومان و حداکثر ۵۰ تومان و قیمت پنیر داخلی حداقل کیلویی ۲۰ تومان و حداکثر ۱۲۰ تومان رشد یافته است (جدول ۴).

نیاز کشور به خارج در زمینه واردات پنیر، در سال ۱۳۷۴ با توجه به ظرفیتهای تولید ایجاد شده، می تواند کاملاً منتفی شود و کل مصرف از منابع داخلی صورت گیرد. این تحول در پی افزایش تولید صنعتی پنیر از ۳۰ هزار تن فعلی به ۵۰ هزار تن در سال مذکور، تحقق خواهد یافت.

به این ترتیب مشخص می شود که پنیرهای داخلی از نوع درجه یک، به دلیل وجود کشش درآمدی بالا در قبال تقاضای آنها، بیشترین رشد

جدول (۴) - قیمت پنی‌رهای وارداتی و انواع داخلی در مقاطع زمانی ۷۱/۱۲/۱۶ و ۷۲ واحد: ریال / کیلو

درصد تغییر (%)	۷۲/۱۲/۱۶	۷۱/۱۲/۱۶	مقاطع زمانی
۱۰ و ۱۴/۳	۳۳۰۰ - ۴۰۰۰	۳۰۰۰ - ۳۵۰۰	پنی‌ر پنی‌ر وارداتی
۷/۱ و ۳۶/۴	۳۰۰۰ - ۴۵۰۰	۲۸۰۰ - ۳۳۰۰	پنی‌ر داخلی (انواع)

توضیح: حداقل قیمت‌های مذکور مربوط به فروشگاه‌های سبزه، شهر و روستا و سازمان میادین می‌باشد. مأخذ وزارت بازرگانی، اداره کل بررسی و نظارت بر شبکه‌های توزیع، جدول پیوست در هفته منتهی به ۷۲/۱۲/۱۶.

دوره‌های قبل افزایش می‌یابد، لازم و حتمی است. به همین منظور در مورخ ۷۲/۱۱/۱۸، طرح نظام تنظیم نظارت و کنترل بازار، در جلسه شورای اقتصاد مطرح و مورد تصویب قرار گرفته است که یکی از اهداف آن برقراری ثبات نسبی قیمت‌ها، بویژه در خصوص کالاهای مشمول طرح که کره، پنی‌ر، شیر، دارو و شیرخشک از آن جمله می‌باشند، قلمداد گردیده است.

را دارا بوده‌اند و پنی‌رهای داخلی از نوع درجات پست تر، پس از انواع پنی‌رهای وارداتی، به دلیل کیفیت نامطلوب، کمترین تغییرات را داشته‌اند.

قیمت پنی‌رهای تولید داخل و نیز وارداتی، طی سالهای اخیر عمده‌تاً تحت تأثیر افزایش نرخ تورم مرتباً افزایش یافته است. افزایش قیمت مواد پروتئینی مشابه نظیر گوشت و تخم مرغ و نیز افزایش جمعیت، از جمله سایر علل افزایش قیمت محصولات لبنی می‌باشد.

قیمت پنی‌رهای وارداتی در مقایسه با قیمت پنی‌رهای داخلی از افزایش کمتری برخوردار بوده‌اند.

صنعتی شدن تولید پنی‌ر در داخل، هزینه تولید را کاهش می‌دهد که در این صورت نرخ این فراورده لبنی تا آن اندازه که به عرضه مربوط می‌شود، محدود خواهد گردید. در تولید

از آنجا که پنی‌ر از جمله مواد غذایی ضروری مردم به شمار می‌رود و مورد مصرف عمده اقشار متوسط و پایین جامعه می‌باشد، کنترل نرخ آن در شرایط فعلی که نرخ تورم در پی اجرای سیاست آزادسازی به میزانی بیشتر از

کارخانه‌ای نیاز به نیروی انسانی به مراتب کمتر می‌گردد و مثلاً در یکی از روشهای جدید برای تبدیل صد هزار لیتر شیر گاو به پنیر در مدت هشت ساعت، فقط بیست نفر کارگر و کارمند فنی مورد نیاز می‌باشد.^{۲۰} و این درحالی است که ضایعات در تولید نیز به مقیاس قابل توجهی کاهش می‌یابد و محصول تولید شده به لحاظ بهداشتی از استانداردهای لازم برخوردار خواهد بود. نحوه بسته‌بندی پنیر نیز در قیمت آن تأثیر دارد. بسته‌بندی در حلب، ضمن آنکه مسائل بهداشتی آن زیر سؤال است، گران تمام می‌شود. حمل و نقل حلبهای خالی به کارخانجات پنیرسازی و ترخیص آنها، خود هزینه‌های اضافی را برای تولیدکننده به همراه دارد. تجربه نشان داده است که بسته‌بندی تک قطعه پنیر در نایلون، از جمله ارزانترین نوع بسته‌بندی پنیر در ایران به شمار می‌رود. با این نوع بسته‌بندی، اگر پنیر صدمه نخورد و زخمی نشود، می‌توان تا مدت زیادی در یخچال قابل نگهداری باشد. در کل، تولید پنیر در شرایط موجود، در حد قابل قبولی، اقتصادی نیست و لذا هزینه تولید بالا، خود در افزایش قیمتها مؤثر می‌باشد.

افزایش قیمت خرید تضمینی پنیر تولید داخلی از ۲۸۵ تومان قبلی به ۳۳۰ تومان فعلی، هرچند که قیمت خرده‌فروشی آن را افزایش خواهد داد، اما خود گام مثبتی در راستای رشد تولید این محصول به شما رمی‌رود، چرا که در بلندمدت تولید افزایش یافته و قیمتها به نفع

مصرف کنندگان متعادل خواهد گردید.

همان‌طور که قبلاً گفته شد، تا سال ۱۳۷۱ چندان تولیدی در زمینه شیرخشک نداشته‌ایم، که البته طبق گزارش سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) این موضوع مورد تأیید می‌باشد.^{۲۱} در این صورت کل نیاز کشور به این فراورده لبنی تماماً از خارج تأمین گردیده است. در جدول (۵) ملاحظه می‌کنیم که میزان واردات انواع شیرخشک از ۲۶/۲ هزار تن در سال ۱۳۶۸ به ۹/۵ هزار تن در سال ۱۳۷۲ تقلیل یافته است و ارزش آن نیز از حدود ۴/۸ میلیارد ریال به ۴/۲ میلیارد ریال رسیده است.^{۲۲} صرف نظر از میزان ذخیره که آمار آن در دسترس نمی‌باشد، در واقع می‌توان گفت که میزان مصرف شیرخشک، طی سالهای مذکور شدیداً افت داشته، طوری که فشار تقاضا برای آن، قیمت این ماده حیاتی (جهت اطفال) را به چندین برابر سالهای قبل رسانیده است.

از آنجا که پنیر از جمله مواد غذایی ضروری مردم به شمار می‌رود و مورد مصرف عمده اقشار متوسط و پایین جامعه می‌باشد، کنترل نرخ آن در شرایط فعلی که نرخ تورم در پی اجرای سیاست آزادسازی به میزانی بیشتر از دوره‌های قبل افزایش می‌یابد، لازم و حتمی است.

با اینکه روند کل واردات انواع شیرخشک طی سالهای ۱۳۶۸ - ۷۱ شدیداً کاهش یافته،

جدول (۵) - میزان واردات انواع شیرخشک، طی سالهای ۱۳۶۸-۷۲^۳

سال	شماره تعرفه	وزن (کیلوگرم)	ارزش (ریال)
۱۳۶۸	۰۴/۰۲ ب ۱	۷۴۷۰۵۰۴	۱۴۱۵۶۶۸۷۳۱
	۰۴/۰۲ ب ۲	۵۰۰۴۰۱۴	۹۰۴۵۱۳۱۸۶
	۰۴/۰۲ ج ۱	۱۱۱۰۵۷۴۲	۲۱۹۱۴۰۹۷۹۸
	۰۴/۰۲ ج ۳	۲۶۰۸۳۲۳	۲۵۵۸۴۸۶۸۲
	جمع	۲۶۱۸۸۵۸۳	۴۷۶۷۴۴۰۳۹۷
		(۲۶/۲ هزار تن)	(۴۷۶۷/۴ میلیون ریال)
۱۳۶۹	۰۴/۰۲ ب ۱	۸۸۵۹۶۶۷	۱۴۵۵۱۵۵۲۱۲
	۰۴/۰۲ ب ۲	۳۵۱۱۵۶	۶۳۷۳۵۲۹۸
	۰۴/۰۲ ج ۱	۲۶۳۱۵۹۶	۹۵۹۶۱۳۱۰۰
	۰۴/۰۲ ج ۳	۷۱۱۴۴	۱۳۶۴۸۸۷۵
	جمع	۱۱۹۱۳۵۶۳	۲۴۹۲۱۵۲۴۸۵
		۱۱/۹ هزار تن	(۲۴۹۲/۲ میلیون ریال)
۱۳۷۱	۰۴/۰۲ ب ۱	۱۰۲۳۲۹	۴۰۱۰۲۹۶۸۹
	۰۴/۰۲ ب ۲	۷۷۰۱	۱۷۵۲۱۰۰
	۰۴/۰۲ ج ۱	۶۴۳۵۹۳۸	۱۲۷۲۶۵۳۴۷۱
	۰۴/۰۲ ج ۳	۱۴۱۴۰۷	۳۲۰۴۵۶۲۳
	جمع	۷۶۱۷۳۷۵	۱۷۰۷۴۸۰۸۸۳
		(۷/۶ هزار تن)	(۱۷۰۷/۵ میلیون ریال)
۱۳۷۲	۰۴/۰۲ ب ۱	۳۳۷۶۱۱۳	۲۴۶۹۶۵۱۷۵۸
	۰۴/۰۲ ب ۲	۱۳۵۰۰۰	۲۵۷۷۰۵۶۶
	۰۴/۰۲ ج ۱	۵۹۵۷۸۹۴	۱۶۷۱۲۰۳۴۱۴۶
	۰۴/۰۲ ج ۳	۳۵۱۵۵	۴۹۶۹۷۷۱
	جمع	۹۵۰۴۱۶۲	۴۱۷۱۵۹۵۵۰۹
		(۹/۵ هزار تن)	(۴۱۷۱/۶ میلیون ریال)

۱. آمار بازرگانی خارجی سال ۱۳۷۰ منتشر نگردیده است.

۰۴/۰۲ ب ۱: شیرخشک برای اطفال در بسته‌های یک کیلویی و کمتر با چربی کمتر از ۱/۵ درصد وزنی

۰۴/۰۲ ب ۲: سایر شیرخشک بجز شیرخشک اطفال

۰۴/۰۲ ج ۱: شیرخشک بچه در بسته‌های یک کیلویی و کمتر با چربی بیشتر از ۱/۵ درصد وزنی

۰۴/۰۲ ج ۳: سایر شیرخشک با چربی بیشتر از ۱/۵ درصد وزنی و ۷۲

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، آمار بازرگانی خارجی، سالهای ۱۳۶۸، ۶۹، ۷۱ (تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران، سالهای ۶۹ - ۶۸).

مع‌ذک ارزش هر واحد وارداتی آن طی این سالها سیر صعودی داشته و از هر کیلو ۱۸۲ ریال در سال ۱۳۶۸ به هر کیلو ۲۲۴/۲ ریال در سال ۱۳۷۱ افزایش یافته است.

صنعتی شدن تولید پنیر در داخل، هزینه تولید را کاهش می‌دهد که در این صورت نرخ این فرآورده لبنی تا آن اندازه که به عرضه مربوط می‌شود، محدود خواهد گردید.

از سال ۱۳۷۲ تولید شیرخشک کشور در پی افزایش میزان تحویل شیر از دامداران توسط کارخانجات تولید فرآورده‌های لبنی، رسماً آغاز شده و در این سال به میزان سه هزار تن شیر خشک تولید گردیده است^{۲۴} و به همین دلیل واردات جهت کارخانجات کلاً قطع گردیده است. امید است با افزایش میزان تحویل شیر به کارخانجات، تولید مزبور افزایش یابد و نهایتاً قیمتها تا حدودی شکسته شوند. که در این صورت صرفه‌جویی ارزی قابل توجهی نصیب کشور خواهد شد.

تا سال ۱۳۷۱ چندان تولیدی در زمینه شیرخشک نداشته‌ایم.

چنانچه اشاره شد، کمبود عرضه شیرخشک

از ناحیه تولید داخلی و نیز واردات از یک طرف و فشار تقاضا از طرف دیگر، موجبات ترقی شدید قیمت آن را فراهم نموده است. در سالهای اولیه اجرای برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی، به دلیل بالا بودن واردات و اجرای سیستم کوپنی^{۲۵}، قیمتها چندان بالا نبودند، ولی به مرور که واردات کمتر و گرانتر گردیده و میزان ورود این فرآورده به سیستم کوپنی محدودتر شد، قیمتها رشد قابل ملاحظه‌ای یافت، طوری که قیمت هر قوطی از شیرخشک نان از ۴۸۰۰۰ ریال در هفته منتهی به ۲۴ دیمه سال ۱۳۷۲^{۲۶} به ۵۰۸۰ ریال در هفته منتهی به پانزدهم بهمن همین سال^{۲۷} و سپس به ۲۸۸۳۷۷ ریال در هفته منتهی به دوازدهم خرداد ۷۳، افزایش یافت. قسمت عمده این افزایش قیمت در نتیجه انجام تعدیلات اقتصادی، بروز نموده است که اگر چنانچه تولید داخلی نتواند قسمت عمده نیاز کشور را تأمین نماید، مسلماً در آینده شاهد افزایش به مراتب بیشتر در این قیمت‌ها خواهیم بود.

شایان توجه است که با توجه به کمبودی که در داخل وجود دارد، طبق آمار گمرک، در سال ۱۳۷۱ به میزان ۳۰ تن شیرخشک به کشورهای دویی و قطر صادر نموده‌ایم که متوسط ارزش هر کیلو از آن بالغ بر ۱۰۴ ریال بوده است. این نوع شیرخشک ویژه اطفال، با چربی کمتر از

از سال ۱۳۷۲ تولید شیرخشک کشور در پی افزایش میزان تحویل شیر از دامداران توسط کارخانجات تولید فرآورده‌های لبنی، رسماً آغاز شده و در این سال به میزان سه هزار تن شیرخشک تولید گردیده است

آن در سالهای قبل به مراتب بیشتر بوده است. این احتمال وجود دارد که صادرات مذکور، مرجوعی بوده باشد. در پایان اضافه می‌شود که طی سالهای ۱۳۶۸ - ۷۱، کشورهای ژاپن، هلند، بلژیک از جمله صادرکنندگان عمده شیرخشک به ایران بوده‌اند. در سال ۱۳۷۲ نیز بزرگترین صادرکنندگان شیرخشک به ایران به ترتیب ژاپن (۷/۷ هزار تن)، هلند (۷۶۴ تن)، دانمارک (۳۳۰ تن) نیوزیلند (۳۲۳ تن)، و روسیه (۱۷۵ تن) بوده‌اند.^{۲۹}

۱/۵ درصد وزنی گزارش گردیده است. البته صادرات مذکور در مقایسه با واردات (۷/۶ هزار تن) چندان قابل توجه نیست؛ وارداتی که رقم

1. *Food Outlook*, No. 12, December 1993, pp. 24-25.

2. *Ibid*, p. 26.

3. European Union / EU.

4. *Agra Europe*, No. 1575 January 7, 1994, p. M16.

5. قیمت مداخله‌ای، قیمتی است که در سطح آن دولت به منظور رسیدن به یک هدف مشخص در بازار دخالت می‌کند.

6. *Ibid*.

7. شامل کشتک

8. گیلدر = فلورن هلند = HFL

9. *Agra Europe*, *Op.Cit*, P.M/1.

10. مصرف سرانه شیر و فراورده‌های لبنی در ایران حدود ۶۰ کیلوگرم است که در مقایسه با رقم متوسط جهانی ۱۰۶ کیلوگرم به مراتب کمتر می‌باشد.

11. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، *نامه اتاق بازرگانی*، شماره ۱۰ (دی ماه ۱۳۷۲)، ص ۳۵.

12. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره آمار اقتصادی، سال ۱۳۷۱، ص ۳۷.

13. علی اصغر طائی، شیر (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، خرداد ۷۱)، ص ۱۶۴.

14. به هر کودک روزانه یک شیشه شیر نیم لیتری با بهای ۲۰ ریال داده می‌شد.

15. اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، پیشین، ص ۳۷.

16. گمرک جمهوری اسلامی ایران، *سالنامه آمار بازرگانی خارجی سال ۱۳۷۲*، (تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران، سال ۱۳۷۳).

17. وزارت بازرگانی، *روزنامه دفاتر بازرگانی خارج از کشور*، شماره ۱۴۱۳، دوشنبه ۷۲/۱۲/۲.

18. دکتر محمدرضا احسانی، «پنیرسازی»، *مجله سنبله*، شماره ۸، (اسفند ۱۳۶۷) ص ۵۶.

19. جمشید فهیمی‌فر، *بازار جهانی لبنیات* (مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تیرماه ۱۳۷۰)، ص ۲۲۳.

20. دکتر محمدرضا احسانی، «پنیرسازی»، *مجله سنبله* شماره ۸ (اسفند ۱۳۶۷)، ص ۵۶.

21. FAO, *Quarterly Bulletin of Statistics 1992*. (Rome: FAO Pub, 1992) P.54.

22. در سالهای ۱۳۶۸ - ۷۲، ژاپن، هلند، بلژیک از جمله صادرکنندگان عمده شیرخشک به ایران بوده‌اند.

23. *روزنامه اطلاعات*، شماره ۲۰۱۹۵، مورخ ۷۳/۲/۲۵، ص ۱۳.

24. در سال ۱۳۶۹، ۵۹/۵ درصد از کل مصرف شیرخشک از طریق کوبن تأمین گردیده است؛ ر.ک.: بانک مرکزی جمهوری

اسلامی ایران، *مدیریت امور آمارهای اقتصادی*، سال ۱۳۷۱، ص ۸۲.

25. وزارت بازرگانی، اداره کل نظارت بر شبکه‌های توزیع، *جدول بیوست در هفته منتهی به ۲۶ دی ۷۲*.

26. همان، ۱۳۷۲/۱۱/۲۰

27. همان، ۷۳/۳/۱۵

- (۱) اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران. نامه اتاق بازرگانی، شماره ۱۰، دیماه ۷۲.
- (۲) احسانی، محمدرضا، «پنیرسازی»، مجله سنبله، شماره ۸، اسفند ۶۷.
- (۳) تولید پنیر خوشمزه ایرانی. مجله کشاورز، شماره ۱۵۵، آبان ۱۳۷۱.
- (۴) طائی، علی اصغر، شیر، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، خرداد ۷۱.
- (۵) فهمین فر، جمشید. بازار جهانی لبنیات، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تیرماه ۱۳۷۰.
- (۶) گمرک جمهوری اسلامی ایرا. سالنامه آمار بازرگانی خارجی، سالهای ۷۲ - ۱۳۶۸.
- تهران: گمرک جمهوری اسلامی ایران، سالهای ۱۳۶۹ - ۷۲
- (۷) وزارت بازرگانی، روزنامه دفاتر بازرگانی خارج از کشور، شماره ۱۴۱۳.
- (۸) وزارت بازرگانی، اداره کل بررسی و نظارت بر شبکه‌های توزیع، جداول پیوست.

- 9 - *Agra Europe*, No. 1575, January 7 1994.
- 10 - *Agra Europe*, Milk Products Supplement, September 1993.
- 11 - FAO, *Commodity Review and Outlook*, Rome: FAO Pub, Various Issues.
- 12 - FAO, *Production Yearbook*, 1989 - 92, Rome:
- 13 - FAO pub., 1990 - 93
- 14 - *Food Outlook*, No. 12, December 1993.

